

szakaszként egybeveti a kapott normákat a nyelvhasználat más területén mutatkozó egykorú és későbbi nyelvi képpel.

Szathmári István könyvéről csak az elismerés hangján beszélhetünk. Az irodalmi nyelv fejlődése szempontjából kritikusként tekinthető két évszázad nyelvtanirodalmát részleteiben és egészében feltárva olyan hatalmas mennyiségű, gyakran eddig rejtve maradt nyelvi megfigyelést hozott felszínre, amelyből az általa levont hiteles következtetéseken kívül még számos egyéb témához is értékes anyagot kapunk. Különösen fontos kézikönyv lesz ez a munka azok számára, akik nyelvünk grammatikai rendszerének, történeti alakulásának egyik vagy másik részletét, nyelvtani kategóriáink felismerésének történetét kívánják nyomon követni.

Ez a könyv arról is meggyőzhet bennünket, hogy milyen gazdagok vagyunk: mennyi kitűnő meglátás lapul régi nyelvtanszerzőink műveiben. Hadd kérdezzük meg: vajon nem lenne itt az ideje, hogy közzétegyünk egy új „Corpus Grammaticorum”-ot? Történeti nyelvtudományunk minden nagy eredménye mellett is elég mostohán bánt a rendszer — ha úgy tetszik a struktúra — alakulásának, változásának kutatásával. Bizonyára nem maradna eredmény nélkül, ha a mai, rendszer-szemléletre nevelődő fiatal kutatógárda kezébe kaphatná régi nyelvtanaink sorozatát. Szathmári István fenti könyve után egy új „Corpus . . .” szerkesztőjét sem lenne nehéz megtalálni . . .

SEBESTYÉN ÁRPÁD

MEZŐ ANDRÁS: A baktalórántházi járás földrajzi nevei

Nyíregyháza, 1967. 225 l.

Zala megye példamutató kezdeményezése után egy újabb értékes gyűjteménnyel gyarapodott névtani forrásaink száma, Szabolcs-Szatmár megye is követte Zala példáját. A megye és az említett járás a nyíregyházi pedagógiai főiskola, valamint a debreceni egyetem magyar tanszékének irányításával és segítségével megkezdte a megye földrajzi neveinek közzétételét. A sort a Baktalórántházi járás nyitotta meg. A szerkesztőbizottság elnöke dr. Gulyás Emilné, a megyei tanács elnökhelyettese és a Népművelési Tanács elnöke, tagjai pedig Bachát László főiskolai tanár, Jakab László egyetemi adjunktus, Mező András főiskolai tanársegéd és Sebestyén Árpád egyetemi docens. A gyűjtés irányítói mellett a helyszíni munkát önkéntes gyűjtők végzik, főleg pedagógusok, de nagy számban működnek közre egyetemi és főiskolai hallgatók is.

Az itt ismertetendő első kötet Mező András munkája. A szervezésen és ellenőrzésen kívül a szerkesztést is ő végezte. Ugyancsak ő gyűjtötte a történeti anyagot és írta meg az egyes községek elé az összefoglalókat. A kötet több szempontból többet nyújt, mint „Zala megye földrajzi nevei,” és szerkezetében is más.

A rövid bevezető (3—5) ismerteti a munka létrejöttének körülményeit, célját, szerkezetét. Ezután következik a községek betűrendjében közölt anyag (6—180). Minden községről kapunk rövid tájékoztatót, nevének történeti adatait, magyarázatát, valamint a község rövid történetét. Majd a falu belterületének, ezután külterületének névanyaga olvasható szócikkekben földolgozva. Külön jellel látja el a szerző a hivatalos, ismét mással a ma már nem élő történeti névanyagot. A szócikkek felépítése a következő: irodalmi nyelvi adat, a név mai helyi kiejtés szerint (határozóragos alakokban is), utalás a térképre, a név történeti adatai és népi magyarázatai. Ez utóbbiak részben Pesty Frigyes 1864-es anyagából valók, másrészt mai adatközlőktől. A mai nyelvjárási adatok fonetikus írásmódja sokkal pontosabb, mint Zala megyéé, jelöli a kettőshangzót, a magánhangzónyúlást stb.

Ezután következnek a rövidítések és források jegyzéke (181—2), majd a térképek a helynevek egyszerű alakjaival. A szerkezet logikus, áttekinthető. A szöveges részekben a szerző tárgyilagos, tömör, mindenütt tartózkodik a bőbeszédűségtől. A községnevek magyarázatában az eddigi irodalmat jól ismeri. A helytelen, laikus magyarázatok (Nyárádi) cáfolatának azonban érdemük-nél nagyobb helyet szentel. Gyakran elég volna ennyi: másképp, de helytelenül... Saját következtetéseiben óvatos, az ellentétes magyarázatok közül jól választ, vagy ha sajátmaga nyilvánít véleményt, akkor analógiákra épít. Nem törekszik minden áron magyarázatra, néha nyitva hagyja a kérdést. Dülöncevekben csak a népies magyarázatot közli, de sajátmaga rendszerint állást foglal, valószínűnek vagy tévesnek tartja-e a magyarázatot.

A térképek jók, áttekinthetők. Jó lett volna, ha a vízrajzra nagyobb súlyt helyez a szerző, mert a vízrajzi nevek száma a vártnál és az átlagosnál jóval kevesebb. Az egyes községek térképein (bár ez a járási térkép segítségével általában könnyen pótolható) nem ártott volna a szomszédos községek nevét is jelezni. A sajtóhibák száma csekély.

Csak futólagos áttekintésre is sok nyelvtörténetileg és nyelvjárásilag érdekes névre bukkanunk nem is szólva a névélettani szempontokról. Csak egészen rendszertelenül említek néhány adatot. Számos — részben ma már a helyszínen meg sem értett — elavult szót őriznek a helynevek, mint *Haraszt*, (Apagy, száraz talajú erdő), *Pece* (uo. időszakos vízfolyás), *Ludas-tó* (uo. és Levelek, ma csak a *liba* szó használatos), *Irotvány*, *Korhány* (Baktalórántháza és Ófehértó), *Kenderátó* (Apagy, Nyírjákó), *Gánás* (Nyírtét, Laskod, egy növénynévből), *Kutyafás* (Apagy, növénynévből). *Bese-tó* (Levelek, egy ragadozó madárról), *Gárdony* (Apagy, Levelek, Magy), *Bödönös-kút* (Magy, Nyírkércs), *Csere* (Nyíribrony, cserfa), *Csinálos* (uo. csalános), *Páskom* (uo., legelő), *Pipis-*

kés (uo., a búbos pacsirtáról), *Eresztvény* (Nyírkércs, Petneháza, erdő), *Cakós-hegy* (Nyírtét, gólyás), *Cserebokor* (uo.) stb.

Fennmaradt számos elpusztult község neve a dűlőnevekben, mint *Félegyháza* (Baktalórántháza, Levelek, Nyírkércs), *Almás* (Baktalórántháza), *Iklód* (Laskod, Nyírjákó, Rohod), *Büs* (Nyírkércs, Nyíribrony, Levelek), *Terecse~Tiricse* (Nyírjákó), *Csokaly* (Nyírmada), *Sige* (Nyírmada, Petneháza, Rohod), *Mérgesd* (Petneháza), *Jánosfalva* (Ramocsaháza), *Őze*, *Juha* (Székely).

A *-si* képző egyik újabb alkalmazására is találunk példát: *Flóراسi-út* (a Flóra-tanyán át vivő út, Baktalórántháza). Nagyon sok faluban fordul elő a *Bánom-hegy*, *Bánom-tag*, a *Cseszpítális~Seszpítális* stb., szinte jellemző e vidék névanyagára. A nevek szerkezetére is sok érdekes megfigyelést lehet tenni, de egy ismertetés célja nem lehet egy adattár sokszempontú feldolgozása.

Mező András munkája nemcsak a névtudományok, hanem a nyelvtudomány egyéb ágainak és a településtörténetnek is sok értékes tanulsággal szolgál. A Györffy Györgytől megindított sorozat is bizonyára nagy hasznát veszi az elpusztult községek helyhez kötésében. Ez a kis kötet névtani irodalmunk becses alkotása, reméljük, hogy a sorozat többi tagja is hamarosan követni fogja.

KÁLMÁN BÉLA

